

<https://helda.helsinki.fi>

Nuorten näkemyksiä historian käytöstä ja merkityksestä

Veijola, Anna

2018-10-15

Veijola , A & Rantala , J 2018 , ' Nuorten näkemyksiä historian käytöstä ja merkityksestä ' ,
Historiallinen Aikakauskirja , Vuosikerta. 116 , Nro 3 , Sivut 297-309 .

<http://hdl.handle.net/10138/306006>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Anna Veijola ja Jukka Rantala

Nuorten näkemyksiä historian käytöstä ja merkityksestä

Turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen Suomessa syksyllä 2015 nosti mediassa esiin keskustelua, jossa ilmiötä verrattiin Suomen historian tapahtumiin, kuten luovutetusta Karjalasta tulleiden evakoiden ja sotalasten kohtaloihin. Näissä lehtijutuissa historiaa käytettiin nykypäivän ilmiön selittämiseen ja perustelemiseen. Tässä artikkelissa tarkastelemme lukiolaisten kykyä tunnistaa tällaista historian käyttöä ja heidän tapaansa käyttää historiaa nykypäivän ilmiöiden perustelemiseen.

Asiasanat: historian tekstitaidot, historianopetus, historian käyttö, lukiolaiset

Viime vuosina Suomessa on julkaistu enenevässä määrin historian oppimista koskevaa tutkimusta.¹ Osa tutkimuksista perustuu aineistotehtäviin, joissa opiskelijan on tullut annettujen aineistojen pohjalta muodostaa näkemyksensä tietystä historiallisesta tilanteesta. Tehtävän hyvä suorittaminen on edellyttänyt, että opiskelijalla on riittävästi sisältötietoa siitä menneisyyden tapahtumasta tai ilmiöstä, johon tekstit liittyvät. Lisäksi hänen on tullut kontekstualisoida usein vuosikymmeniä tai jopa vuosisatoja sitten tuotetut lähteet sekä arvioida lähteiden luotettavuutta ja laatijoiden intentioita.

Tehtyjen tutkimusten tuloksina on muun muassa esitetty, että suomalaisilla lukiolaisilla on ongelmia historian tekstitaidoissa, kuten kyvyssä analysoida menneisyyden ihmisten tuottamia lähteitä, ja taidossa tuottaa omia päteviä tulkintoja niistä. Tekstin laatijan tarkoituksien pohtiminen ja ”rivien välistä” lukeminen sekä ristiriitaisten lähteiden kanssa toimiminen ovat osoittautuneet lukiolaisille hankalaksi. Osalla opiskelijoista on myös vaikeuksia lähteiden kontekstualisoinnissa, mikä kieli historian sisältötietojen hallitsemisen ja soveltamisen ongelmista.²

¹ Esim. Jukka Rantala & Marko van den Berg, Lukiolaisten historian tekstitaidot arvioitavana. *Kasvatus* 44:4 (2013), 394–407; Anna Veijola & Simo Mikkonen, Miten menneestä tehtyä historiaa tulkitaan? Tutkiva oppiminen ja monilukutaito lukion historian opetuksessa. Teoksessa Merja Kauppinen, Matti Rautiainen & Mirja Tarnanen (toim.) *Rajaton tulevaisuus. Kohti kokonaisvaltaista oppimista*. Suomen ainedidaktinen tutkimusseura 2015, 155–169; Jukka Rantala & Marko van den Berg, Finnish High School Students’ and University Students’ Ability to Handle Multiple Source Documents in History. *Historical Encounters* 2:1 (2015), 70–88; Jukka Rantala & Anna Veijola, Historiallisen tiedonmuodostuksen periaatteet hukassa. Tapaustutkimus nuorten historian tekstitaidoista. *Historiallinen Aikakauskirja* 114:3 (2016), 267–277; Anna Veijola, Nuoret ja historian tekstitaidot. Tiedon vastaanottamisesta käsittelyyn ja käyttämiseen. *Nuorisotutkimus* 34:3 (2016), 3–18; Anna Veijola & Simo Mikkonen, Historical literacy and contradictory evidence in a Finnish high school setting. The Bronze Soldier of Tallinn. *Historical Encounters* 3:1 (2016), 1–16; Anna Veijola & Simo Mikkonen, Mitä historia on. Aloittavien historianopiskelijoiden historiakäsitykset. *Kasvatus & Aika* 10:3 (2016), 6–21; Anna Veijola & Jukka Rantala, Assessing Finnish and Californian high school students’ historical literacy through a document-based task. *Nordidactica. Journal of Humanities and Social Science Education* 1 (2018), 1–21.

² Rantala & van den Berg 2013; Elina Kouki & Arja Virta, Lukiolaiset lähteillä. Äidinkielen ja historian tekstitaitojen kriittistä arviointia. Teoksessa Merja Kauppinen, Matti Rautiainen & Mirja Tarnanen (toim.) *Rajaton tulevaisuus. Kohti kokonaisvaltaista oppimista*. Suomen ainedidaktinen tutkimusseura 2015, 11–26; Veijola & Mikkonen 2015; Rantala & Veijola 2016; Veijola 2016.

Nämä tutkimukset johdattivat meidät pohtimaan, miten voisimme mitata sellaista historian osaamista, jossa menneisyys olisi selkeämmin läsnä nykypäivässä. Suunnittelimme tehtävän, joka arvioi historian käyttöä ajankohtaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Teemaksi valitsimme keskustelun turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymisestä Suomessa. Syksyllä 2015 Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita, mikä herätti eri medioissa vilkasta keskustelua. Sitä ei kuitenkaan käyty niinkään pakolaisuuden syistä, vaan lähinnä pakolaisten tulosta ja sijoittumisesta Euroopan unionin maihin.³ Suomessa keskustelun teemat kytkeytyivät Euroopan unionin ja Euroopan kriisiytymiseen, Suomen itärajaan, seksuaaliseen häirintään ja katupartiointiin.⁴ Julkisuudessa turvapaikanhakijoiden tulo rinnastettiin toisen maailmansodan jälkeiseen tilanteeseen.⁵ Mediassa tällaisina rinnastuksina toimivat muun muassa evakoiden, sotälapsien ja veteraanien kokemukset. Lisäksi reagoiminen turvapaikanhakijoiden tuloon kytkettiin kysymyksiin hyvinvointivaltion rakentamisesta ja säilyttämisestä. Tällaisten historiainnastusten tekoa myös arvosteltiin mediassa.⁶ Näimme edellä mainituissa rinnastuksissa mahdollisuuden tarkastella lukiolaisten kykyä analysoida historian käyttöä.

Artikkelissamme tarkastelemme lukiolaisten historian tekstitaitoja, eli kykyä lukea ja analysoida lähteitä, pohtia niiden tuottajien intentioita sekä tehdä päteviä tulkintoja lähteiden tarkoituksesta ja merkityksestä. Viitekehyksenä tälle tarkastelulle on historian käytön analysointi. Artikkelimme kontekstissa historian käyttö liittyy yhtäältä siihen, miten lukiolaiset tunnistivat mediatekstien laatijoiden mahdollisia intentioita ja toisaalta siihen, miten he itse käyttivät historiaa perustellessaan näkemyksiään turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta.

Historian tekstitaidot ja historian käyttö

Historiantutkimuksen lisäksi tulkintoja menneisyydestä tehdään kouluopetuksen kaltaisissa historiaesityksissä.⁷ Historian käyttö kytketään usein ympäröivän maailman selittämiseen, identiteettien rakentamiseen ja jonkin tietyn tarkoituksiperän saavuttamiseen. Suurelle yleisölle historian käyttö näyttäytyy etenkin epävirallisessa historiakulttuurissa, kuten tutkimuksemme tapauksessa sanomalehtiartikkelien menneisyysrinnastuksissa. Historiakulttuurin tuotteissa historiaa käytetään muun

³ Mike Berry, Inaki Garcia-Blanco & Kerry Moore, *Press Coverage of the Refugee and Migrant Crisis in the EU. A Content Analysis of Five European Countries*. Cardiff School of Journalism, Media and Cultural Studies 2015, 12, <http://www.unhcr.org/protection/operations/56bb369c9/press-coverage-refugee-migrant-crisis-eu-content-analysis-five-european.html> (1.9.2018).

⁴ Johanna Sumuvuori, Annukka Vähäsöyrinki, Tiina Eerolainen, Jenni Lindvall, Ruth Pasternak, Mirja Syrjäjä & Aurelia Talvela, *Pakolaiset ja turvapaikanhakijat sanomalehdissä. Vertaileva selvitys Helsingin Sanomien ja Aamulehden (FI), The Guardianin ja The Timesin (UK) sekä Le Soirin ja De Morgenin (BE) julkaisemista teksteistä aikavälillä 1.–31.1.2016*. The Finnish Institute in London 2016, 8–14.

⁵ Ks. Jukka Petäjä, Tunnettu historioitsija väittää. Tiedotusvälineet syyllistyvät historian väärinkäyttöön pakolaisuutisoinnissa. *Helsingin Sanomat* 16.9.2015.

⁶ Ibid.

⁷ Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus 2000, 25; Sirkka Ahonen, Historiakulttuuri, historiallinen identiteetti ja historianopetus. Teoksessa Jan Löfström (toim.) *Kohti tulevaa menneisyyttä. Historiallis-yhteiskunnallinen kasvatus uudella vuosituhanella*. PS-kustannus 2002, 66–88.

muassa historian antamien moraalisten opetusten välittämisessä ja kansakunnan kollektiivisen muistin vahvistamisessa.⁸

Kouluopetuksessa historian käytön tarkastelun tavoitteena on nostaa esiin menneisyydestä kerrottuja myyttisiäkin kertomuksia ja tätä kautta kehittää opiskelijoiden käsitystä siitä, miten historian avulla myös pyritään oikeuttamaan tulevia toimia.⁹ Tämä näkyy esimerkiksi vuoden 2003 lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa, joiden mukaisesti tutkimukseemme osallistuneet opiskelijat suorittavat opintojaan. Perusteissa todetaan, kuinka ”muutoksen analyysia korostavana oppiaineena historia luo mahdollisuuksia käsitellä tulevaisuutta sekä arvioida tulevaisuuteen liittyviä mahdollisuuksia.”¹⁰ Syksyllä 2016 käyttöön otetuissa lukiokoulutuksen opetussuunnitelmissa menneisyyskertomusten analysoiminen on huomioitu vielä selkeämmin ja historian opetuksen yhtenä lähtökohtana on ”menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden väliset riippuvuussuhteet sekä historian tiedon tulkinnallisuus ja sen käyttö yhteiskunnassa.”¹¹ Historian käytön tarkastelu onkin tätä taustaa vasten varsin tärkeä osa lukion historianopetusta, sen lisäksi että se on keskeinen kansalaistaito.

Klas-Göran Karlsson on jaotellut historian käyttöä sen mukaan, mihin tarpeeseen historiaa käytetään, miten ja kenen toimesta historiaa käytetään sekä mikä on käytön funktio (ks. taulukko 1). Peilaamme artikkelissa lukiolaisten vastauksia Karlssonin jaotteluun.¹²

Taulukko 1. Historian käyttö Klas-Göran Karlssonin¹³ mukaan

Tarve	Käyttö	Käyttäjä	Toiminto, tarkoitus
rekonstruointi	tieteellinen	historian tutkijat, historian opettajat	vahvistaminen, tulkitseminen
muistaminen, unohtaminen	eksistentiaalinen	kaikki	suuntaaminen, ankkuroiminen
uudelleen löytäminen	moraalinen	hyvin koulutetut, johonkin sitoutuneet	rehabilitoida, rekonstruoida
rakentaminen, keksiminen	ideologinen	intellektuelli, poliittinen eliitti	legitimoida, rationalisoida
unohtaminen, hävittäminen	ei-käyttö	intellektuelli, poliittinen eliitti	legitimoida, rationalisoida
kuvaileminen, näkyväksi tekeminen, keskusteleminen	poliittis-pedagoginen	poliitikot, pedagogit	välineellistää, politisoida
taloudellisen voiton tekeminen	kaupallinen	yrietykset mainonnan kautta,	kaupallistaa

⁸ Ks. Kenneth Nordgren, How to Do Things With History. Use of History as a Link Between Historical Consciousness and Historical Culture. *Theory & Research in Social Education* 44:4 (2016), 479–504.

⁹ Nordgren 2016, 479–504.

¹⁰ *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003*. Opetushallitus 2003, 176.

¹¹ *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Opetushallitus 2015, 170.

¹² Klas-Göran Karlsson, Historiedidaktik. Begrepp, teori och analys. Teoksessa Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (toim.) *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*. Studentlitteratur 2009, 56–69; Klas-Göran Karlsson, Historia, historiedidaktik och historiekultur. Teori och perspektiv. Teoksessa Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (toim.) *Historien är närvarande. Historiedidaktik som teori och tillämpning*. Studentlitteratur 2014, 72.

¹³ Karlsson 2009, 59; Karlsson 2014, 72.

Lukiolainen tarvitsee historian tekstitaitoja kyetäkseen tarkastelemaan historian käyttöä. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa historian tekstitaidot on määritelty taidoksi analysoida erilaisia tekstejä sekä tuottaa niiden pohjalta päteviä tulkintoja.¹⁴ Lukion historian opetussuunnitelmassa puolestaan todetaan, että opiskelijan tulee lähteitä käyttäen pystyä rakentamaan menneisyyttä koskevaa tietoa. Hänen tulisi myös ymmärtää tiedon monitulkintaisuus ja suhteellisuus.¹⁵ Historian tekstitaitojen, kuten myös opetussuunnitelman mukaan lukion historian opetuksen, lähtökohtana on historiallisen tiedon luonne. Antamalla menneisyyden tapahtumille merkityksiä, historioitsija sekä tekee menneisyydestä mielekäästä ja ymmärrettävää että lisää menneisyyden tapahtumille sellaisia merkityskerroksia, joita menneisyydessä itsessään ei ole ollut.¹⁶ Historian opintojen myötä lukiolaisen tulisi ymmärtää, miten menneisyyden lähteet ovat jonkun toimijan tiettyyn tilanteeseen tuottamia. Lisäksi hänen on tarkoitus ymmärtää, miten historioitsija tulkitsee ja analysoi erilaisia aineistoja sekä vertailee niitä kriittisesti toisiin lähteisiin konstruoidessaan menneisyyttä.¹⁷ Lukio-opetuksessa huomio tulee kiinnittää historiallisen tiedon rakentumisen perusteisiin, tiedon luotettavuuden arviontiin ja ilmiöiden moniperspektiivisyyteen.¹⁸

Historian tekstitaitojen harjaannuttamisen kautta voidaan kehittää kriittistä luku- ja ajattelutaitoa. Kun opiskelija ymmärtää, miten historiatieto rakentuu, vahvistuu myös hänen ymmärryksensä menneisyyden ihmisen toimintakentästä ja toimintamahdollisuuksista. Tämä vähentää anakronistisia tulkintoja.¹⁹ Historian tekstitaidot mahdollistavat esimerkiksi mediassa tapahtuvan historian käytön tunnistamisen ja analysoimisen. Historian tekstitaidot hallitseva ymmärtää, että menneisyys ei ole kuollutta tietoa, vaan se vaikuttaa aktiivisesti nykyisyyteemme ja tulevaisuuteemme.²⁰

Historian tutkimuksen lisäksi myös historiakulttuuri tuottaa erilaisia tulkintoja ja representaatioita menneestä. Näissä historiakulttuurin tuotteissa menneisyyttä käytetään eri tavoin riippuen käyttäjän intentioista.²¹ Historian opetuksen yhtenä tavoitteena on tarjota välineitä eri toimijoiden tuottamien menneisyysnarratiivien

¹⁴ Rantala & van den Berg 2013; *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Opetushallitus 2014, 415.

¹⁵ Opetushallitus 2003, 176; Opetushallitus 2015, 170.

¹⁶ Ks. Jarmo Pulkkinen, Analyttinen traditio ja historianfilosofia. Teoksessa Kari Väyrynen & Jarmo Pulkkinen (toim.) *Historian teoria. Lingvistisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*. Vastapaino 2016, 50–84.

¹⁷ Esim. Kalela 2000, 76–78; Jouni-Matti Kuukkanen, Narrativismista kriittiseen historiagrafian filosofiaan. *Ennen ja Nyt. Historian tietosanomat* 2 (2015); Jukka Rantala & Sirkka Ahonen, *Ajan merkit. Historian käyttö ja opetus*. Gaudeamus 2015, 152.

¹⁸ Opetushallitus 2003, 176; Opetushallitus 2015, 170.

¹⁹ Ks. Samuel S. Wineburg, Historical problem solving. A study of the cognitive processes used in the evaluation of documentary and pictorial evidence. *Journal of Educational Psychology* 83:1 (1991), 73–87; Sam Wineburg, *Historical thinking and other unnatural acts. Charting the future of teaching the past*. Temple University Press 2001, 18–24.

²⁰ Peter Lee, History education and historical literacy. Teoksessa Ian Davies (toim.) *Debates in History Teaching*. Routledge 2011, 68.

²¹ Jerome de Groot, *Consuming history. Historians and heritage in contemporary popular culture*. Routledge 2009.

analysoimiseen.²² Historiallisesti ajatteleva opiskelija kykenee pohtimaan eri tapahtumien ja tilanteiden historiallista merkittävyyttä, jäsentämään menneisyyttä koskevaa tietoa esimerkiksi analysoimalla muutosta ja jatkuvuutta sekä syitä ja seurauksia. Lisäksi hän kykenee analysoimaan historiallisia lähteitä ja tekemään niiden pohjalta perusteltuja tulkintoja.²³ Tutkiaksemme lukiolaisten kykyä mainittuihin asioihin annoimme heille tutkittavaksi syksyn 2015 ja alkuvuoden 2016 aikana sanomalehdissä julkaistuja tekstejä, jotka liittyivät turvapaikanhakijoiden vastaanottamiseen Suomessa.

Tutkimuksen toteuttaminen

Keräsimme aineistomme tehtäväkokonaisuudella, joka koostui neljästä turvapaikanhakijoiden saapumista Suomeen käsittelevästä tekstistä (ks. taulukko 2) ja niihin liitetystä kysymyksistä. Annetuissa teksteissä historia ei tullut esille piilevinä ”historiaärsykkeinä”, vaan selkeinä viittauksina.²⁴ Valitsemissamme teksteissä turvapaikanhakijoita kohtaan esitetyt asenteet vaihtelivat positiivisista neutraaleihin ja varovaisen negatiivisiin. Historian käytön kannalta tekstit edustivat joko poliittis-pedagogista tai eksistentiaalista historian käyttöä (vrt. taulukko 1).

Lyhensimme tekstejä siten, että opiskelijat ehtivät noin 50 minuutin kestoisen oppitunnin aikana analysoida ne ja laatia vastauksensa kysymyksiin. Pyysimme aluksi opiskelijoita perehtymään aineistoon ja vastaamaan jokaisen tekstin jälkeen, mihin historian tapahtumiin tai ilmiöihin kirjoituksessa viitataan sekä arvioimaan, suhtautuuko kirjoitus pakolaisten Suomeen muuttoon myönteisesti, neutraalisti vai kielteisesti. Tällä tehtävällä halusimme varmistaa, että opiskelijat kiinnittävät huomionsa tekstien näkökulmaisuuuteen ja löytävät teksteistä historiaviittaukset.

Tekstien lukemisen jälkeen opiskelijoiden tuli vastata kirjallisesti kahteen tehtävänantoon:

- 1) Analysoi oheisten pakolaiskeskusteluun liittyvien lähteiden avulla, miten historiaa (menneisyyttä) käytetään tämän päivän ratkaisujen perustelemiseen?
- 2) Pitäisikö sinusta historian valossa Suomen ottaa vastaan pakolaisia? Perustele.

Ensimmäisellä tehtävällä selvitimme, kykenevätkö opiskelijat tekstien sisällön lisäksi käsitteellistämään, miten teksteissä käytettiin menneisyyttä. Toisella tehtävällä tutkimme, miten vastaajat käyttävät historiaa perustellessaan tämän päivän ratkaisuja. Tällainen historian käyttö voidaan nähdä historiatietoisuuden ja historiakulttuurin välisenä kommunikatiivisena toimintana, jonka avulla yksilö rakentaa omaa yhteiskunnallista orientaatiotaan.

²² Robert Thorp, Towards an epistemological theory of historical consciousness. *Historical Encounters* 1:1 (2014), 20–31.

²³ Esim. Stéphane Lévesque, *Thinking historically. Educating students for the twenty-first century*. University of Toronto Press 2008; Peter Seixas & Kadriye Ercikan, Introduction. The new shape of history assessment. Teoksessa Kadriye Ercikan & Peter Seixas (toim.) *New directions in assessing historical thinking*. Routledge 2015, 1–13.

²⁴ Olli Seuri, Historian jokapäiväinen virta sanomalehdessä. *Media & viestintä* 37:3 (2014), 22–37.

Taulukko 2. Opiskelijoille jaetut tekstit, niiden julkaisufoorumit sekä pääsisältö

Jutun otsikko	Julkaisufoorumi	Sisältö	Historian käyttötapa
Suomi on ennenkin auttanut suuria määriä pakolaisia	Pohjalainen 9.9.2015	Paikallisen maahanmuuttajatyön johtajan yleisönosastokirjoitus, jossa tuodaan esiin, kuinka Suomi on toisen maailmansodan aikana selvinnyt 500 000 Karjalan evakon asuttamisesta. Lisäksi jutussa mainittiin Suomesta Ruotsiin lähetetyt sotalapset.	Poliittis-pedagoginen: tekstissä vedotaan siihen, että aiemminkin on selvitty vastaavankaltaisista tilanteista
[Ei otsikkoa]	Helsingin Sanomien keskustelupalsta 15.1.2016	Nimimerkin ”kulkuri Suomesta” kannanotto <i>Helsingin Sanomien</i> pakolaiskysymykseen liittyneeseen vieraskynäkolumniin ”Katupartiot ovat heikon valtion merkki”. Kirjoituksessa rinnastetaan katupartiot 1930-luvun ”katupartioihin” ja toivotaan presidentti Niinistöltä vastaavanlaisia otteita kuin presidentti Svinhufvud lopettaessaan radiopuheellaan Mäntsälän kapinan.	Poliittis-pedagoginen: tekstissä vedotaan menneisyyteen ja menneisyyden virheiden välttämiseen
Karjalan evakot uusista turvapaikanhakijoista: ”Jos eteeni tulee hädänalainen ihminen...”	Ilta-Sanomat 1.9.2015	Tekstissä esitellään luovutetun Karjalan alueelta lähteneen henkilön kokemuksia omasta evakkomatkastaan sekä mielipiteitä, tulisiko nykyisiä turvapaikanhakijoita auttaa. Haastateltava korostaa, ettei tilanteita voi verrata toisiinsa, koska Karjalan evakot puhuivat suomea.	Eksistentiaalinen: menneisyyden muistaminen tärkeää, tekstissä ilmenee me vastaan toiset -ajattelu
Sotaveteraanit: Pakolaisia otettava, mutta onko maahanmuutosta hyötyä?	YLE-uutisten verkkosivu 3.12.2015	Tekstissä todettiin, että sotaveteraanien näkemykset turvapaikanhakijoista jakautuvat kahtia. Sotaveteraanien kirjoitettiin miettivän, miten pakolaisuuden mukanaan tuomat hyödyt ja haitat jakaantuvat.	Eksistentiaalinen: tekstin keskiössä oman kansan kohtalon muistaminen

Keräsimme aineiston keväällä 2016 viidestä suomalaisesta lukiosta, yhteensä 131 opiskelijalta. Ennen aineistonkeruuta olimme kertoneet opettajille tutkimuksestamme sekä hankkineet kouluilta tutkimusluvut. Opiskelijat tekivät tehtävän osana historian kurssin oppituntityöskentelyä. Kaikki vastaajat antoivat luvan käyttää tekstejään tutkimusaineistona, joskin kaksi opiskelijaa palautti paperinsa lähes tyhjänä. Alueellisen edustavuuden sijaan pyrimme keräämään aineistoa eri kokoisten

paikkakuntien profiililtaan erilaisista lukioista. Tutkimuskoulut erosivat toisistaan oppilasmääriltään ja sisäänpääsykeskiarvoiltaan (ks. taulukko 3). Kolmessa lukiossa sisäänpääsykeskiarvoraja oli yli 9, kahteen muuhun vaadittiin peruskoulun välttävää tai tyydyttävää suorittamista. Erityisesti pienempien paikkakuntien lukioissa opiskelijoiden osaamistaso voi olla hyvin heterogeeninen. Niissä opiskelee peruskoulun sisäänpääsykeskiarvolla mitattuna sekä erinomaiseen opintomenestykseen yltäviä että juuri sisäänpääsykeskiarvorajan saavuttaneita opiskelijoita. Kaikki tutkimuskoulut sijaitsivat paikkakunnilla, joissa oli vastaanottokeskuksia, joihin sijoitettiin syksyllä 2015 turvapaikanhakijoita.

Yhdestä koulusta aineistoa kerättiin kolmelta opiskelijaryhmältä, loppuista neljästä koulusta yhdeltä ryhmältä. Kävimme itse keräämässä aineiston kouluilla, lukuun ottamatta koulun 1 ryhmää B, jossa aineistonkeruun suoritti ryhmän oma historianopettaja. Kyseistä ryhmää lukuun ottamatta opiskelijat osallistuivat aineistonkeruuvaiheessa Suomen historian käännekohtia käsittelevälle kurssille. Koulun 1 ryhmä B opiskeli kurssilla, joka keskittyi 1900-luvun ja nykypäivän Euroopan ja maailman historiaan.

Taulukko 3. Koulut, joilla aineistonkeruu on suoritettu

Koulu	Aineistonkeruuseen osallistuneiden opiskelijoiden määrä N = 131	Koulun luonnehdinta (suuri kaupunki = yli 100 000 asukasta; pieni kaupunki = noin 20 000 asukasta)	Maantieteellinen sijoittuminen
Koulu 1	42 ryhmä A: 9 ryhmä B: 16 ryhmä C: 17	Suuren kaupungin keskisuuri lukio, sisäänpääsyn keskiarvoraja yli 9	Etelä-Suomi
Koulu 2	27	Suuren kaupungin suuri lukio, sisäänpääsyn keskiarvoraja yli 9	Etelä-Suomi
Koulu 3	19	Suuren kaupungin keskisuuri lukio, sisäänpääsyn keskiarvoraja yli 9	Sisä-Suomi
Koulu 4	18	Suuren kaupungin erittäin suuri lukio, sisäänpääsyn keskiarvoraja alle 7	Sisä-Suomi
Koulu 5	25	Pienen kaupungin keskisuuri lukio, sisäänpääsykeskiarvoraja noin 7	Sisä-Suomi

Aineiston analyysi

Analysoimme aluksi, tunsivatko opiskelijat historiatapahtumat, joihin turvapaikanhakijatilanne aineistossa rinnastettiin. Aineistotehtävässä opiskelijoita pyydettiin lukemaan lähteet ja vastaamaan kunkin lähteen yhteydessä lyhyesti, mihin historian ilmiöön tai tapahtumaan tekstissä viitataan. Lukiolaiset löysivät pääsääntöisesti hyvin viitatus historialliset tapahtumat ja kykenivät kytkemään kontekstiinsa teksteissä mainitut siirtokarjalaiset, sotalapset ja veteraanit. Sen sijaan opiskelijoilla oli ongelmia kontekstualisoida teksti, jossa viitattiin 1930-luvun katupartioihin. Vain harva lukiolainen kykeni sijoittamaan tekstissä mainitun Mäntsälän kapinan osaksi 1930-luvun oikeistoliikehdintää, ja ymmärsi tekstin kirjoittajan rinnastavan sen *Soldiers of Odin*in kaltaisten ryhmien toimintaan. Siinä missä toiseen maailmansotaan liittyvät tapahtumat ja ilmiöt ovat osa kansallista

menneisyysnarratiivia, Lapuan liike ei tutkimukseemme osallistuneilla lukiolaisilla näytä sisältyvän siihen.²⁵

Tämän jälkeen luokittelimme opiskelijoiden vastaukset tehtävään, jossa heitä pyydettiin analysoimaan, miten aineistona olleissa teksteissä käytetään historiaa tämän päivän ratkaisujen perustelemiseen. Luokittelimme vastaukset sen mukaisesti, miten opiskelija suhtautuu tekstin tai tekstien tuottajien pyrkimyksiin. Ryhmittelimme opiskelijoiden vastaukset historian käyttöön liittyvien ratkaisujen perusteella neljään luokkaan: 1) Näkemys historiasta argumenttien tukena, 2) Näkemys historiasta tämän päivän ratkaisujen pohjana, 3) Näkemys siitä, että historiaa käytetään väärin ja 4) Historiasta ei jäsentynyt näkemystä (ks. taulukko 4).

Luokkaan ”Näkemys historiasta tämän päivän ratkaisujen perusteluna” sijoittui 59 % teksteistä. Näissä vastauksissa nähdään, että historiaa käytetään muistuttajana, opettajana, uskon valajana tai velvoittajana: ”Menneisyydestä katsotaan siis esimerkkejä miten samanlaisissa tilanteissa on toimittu ja miten asiat ovat toimineet.”²⁶ ”Näkemys historiasta argumenttien tukena” -kategoriaan luokittelimme 29 % vastauksista. Näissä teksteissä vastaaja näkee historiaa käytettävän eri kantojen perustelemiseen:

Historiaa käytetään mm. auttamaan ymmärtämään nykyisiä tilanteita ja niiden syitä paremmin (esim. pakolaisuus). Päätöksiä voidaan perustella vertaamalla niitä aiempiin samankaltaisiin tilanteisiin, esim. otetaan mallia tai opitaan virheistä. Historian tapahtumia voidaan pitää myös syynä toiminnalle, esim. maa on saanut apua => velvollinen myös auttamaan sitä, tai ei ole saanut => ei ole velvollinen, tai on antanut => ei enää velvollinen antamaan, mutta tarvittaessa saamaan.²⁷

Opiskelijoiden vastauksista 88 prosenttia sijoittui jompaankumpaan edellä mainituista luokista, joissa on kyse Klas-Göran Karlssonin typologian mukaan poliittis-pedagogisesta historian käytöstä. Aineistossa olleissa kahdessa ensimmäisessä tekstissä ilmeni tällainen historia käyttö ja korostui ajatus, että historiasta voidaan ottaa mallia. Perusteluissaan opiskelijat viittasivat lähinnä tekstiin, jossa viitattiin evakkojen asuttamiseen ja sotalapsiin. He eivät hyödyntäneet vastauksissaan 1930-luvun oikeistoradikalismiin viittaavaa tekstiä. Luokkaan ”Historiaa käytetään väärin” sijoittui vain kaksi vastausta, jotka nostivat esiin, että aineistona olleissa teksteissä menneisyys rinnastetaan virheellisesti nykyisyyteen:

”Niin tehtiin ennenkin, niin voidaan tehdä nytkin” mentaliteetti paistaa läpi. Sanotaan että kun Suomi sai asutettua 0,5 milj. pakolaista ennenkin, voi se sen

²⁵ Jukka Rantala, The Reflection of a Warlike Historical Culture in the Attitudes of Finnish Youths. *Journal of Social Science Education* 10:4 (2011), 41–49; Jukka Rantala, *Lapset historiakulttuurin kuluttajina*. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus 2012; Pilvi Torsti, *Suomalaiset ja historia*. Gaudeamus 2012; Kevin Wolnik, Britta Busse, Jochen Tholen, Carsten Yndigegn, Klaus Levinsen, Kari Saari & Vesa Puuronen, The long shadows of the difficult past? How young people in Denmark, Finland and Germany remember WWII. *Journal of Youth Studies* 20:2 (2017), 162–179.

²⁶ Koulu 5, opiskelija 11.

²⁷ Koulu 3, opiskelija 2.

tehdä nytkin. Lapuan liike ei toiminut, nykyisetkään katupartiot eivät voi toimia. Onko tällainen vertaileminen mielestäni oikein? Ei.²⁸

Vastauksista kahdeksan prosenttia sijoittui luokkaan ”Historian käytöstä ei jäsentynyt näkemystä”. Näissä vastauksissa opiskelija toisti joko yhden tai useamman aineistotekstin sisältöä, mutta ei käsitellyt historian käyttöä. Tehtävänannon sivuuttaminen voi johtua vaillinaisista historian tekstitaitoista ja siitä, että opiskelija luki teksteistä vain niiden sisällön pohtimatta tekstien laatijan intentioita tai kontekstualisoimatta niitä. Tällöin myöskään opiskelija ei kykene käsitteellistämään sitä, miten historiaa kyseisissä teksteissä käytetään.

Taulukko 4. Vastaajien näkemykset historian käytöstä (N = 131)

	Koulu 1 N = 42	Koulu 2 N = 27	Koulu 3 N = 19	Koulu 4 N = 18	Koulu 5 N = 25	Yhteensä N = 131
1 Historia argumenttien tukena (29 %) - Historiaa käytetään eri kantojen perusteleamiseen	9 (21 %)	10 (37 %)	8 (42 %)	3 (17 %)	8 (32 %)	38 (29 %)
2 Historia tämän päivän ratkaisujen perusteluna (59 %) - Historia opettaa, muistuttaa, velvoittaa tai valaa uskoa	30 (71 %)	17 (63 %)	7 (37 %)	9 (50 %)	16 (64 %)	77 (59 %)
3 Historiaa käytetään väärin (2 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	2 (2 %)
4 Historian käytöstä ei jäsentynyt näkemystä (8 %)	2 (5 %)	0 (0 %)	4 (21 %)	3 (17 %)	1 (4 %)	10 (8 %)
Ei vastausta	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (11 %)	0 (0 %)	2 (2 %)

Osa opiskelijoista nosti esille seikkoja, jotka voitaisiin luokitella kahteen eri kategoriaan, kuten luokkaan ”historia argumenttien tukena” ja ”historia tämän päivän ratkaisujen perusteluna”. Esimerkiksi seuraava ote opiskelijan vastauksesta kertoo vastaajan kyvystä nähdä historia tämän päivän ratkaisujen perusteluna, mutta otteessa – kuten vastauksessa kokonaisuudessaan – korostuu ajatus siitä, että historia opettaa sekä velvoittaa. Näin ollen vastaus on luokiteltu luokkaan ”historia tämän päivän ratkaisujen perusteluna”.

Pakolaistilannetta pyritään miettimään historian kannalta siten, mitä ei kannattaisi toistaa. Monet ovat niin kiinni nationalismissa, että eivät hyväksy erilaisia kulttuureita omaan maahan. Ruotsi yrittää vedota Suomeen sotalasten perusteella, jotta Suomi ottaisi lisää pakolaisia. Suomessa mietitään sitä, miten vältyttäisiin 1930-luvun katupartioilta ja muilta mielenosoituksilta.²⁹

²⁸ Koulu 4, opiskelija 16.

²⁹ Koulu 2, opiskelija 9.

Kolmannessa analyysissä luokittelimme opiskelijoiden vastaukset tehtävänantoon jossa kysyttiin vastaajan kantaa siihen, pitäisikö Suomen historian valossa ottaa vastaan pakolaisia. Luokittelua tehdessämme keskityimme tarkastelemaan opiskelijoiden vastauksia siitä käsin, miten he hyödynsivät menneisyyttä perustellessaan nykyistä päätöksentekoa (ks. taulukko 5). Karlssonin typologiassa oleva historian kaupallinen käyttö ei tehtävän tyypistä johtuen ollut läsnä opiskelijoiden vastauksissa. Myöskään historian moraalista tai ideologista käyttöä sellaisena, kuin se Karlssonin typologiassa ilmenee ei opiskelijoiden vastauksissa esiintynyt.

Taulukko 5. Vastaajien tapa käyttää historiaa (N = 131)

Historian käyttötapa	Kyseistä historian käyttötapaa edustavien opiskelijoiden lukumäärät					Keskiarvo
	Koulu 1	Koulu 2	Koulu 3	Koulu 4	Koulu 5	
Poliittis- pedagoginen	55 % (23)	62 % (17)	26 % (5)	17 % (3)	40 % (10)	44 % (58)
Historian ei- käyttö	29 % (12)	15 % (4)	47 % (9)	56 % (10)	8 % (2)	28 % (37)
Eksistentiaalinen	7 % (3)	15 % (4)	16 % (3)	22 % (4)	44 % (11)	19 % (25)
Tieteellinen	7 % (3)	7 % (2)	5 % (1)	-	8 % (2)	6 % (8)
Ei vastausta	2 % (1) ³⁰	-	5 % (1)	6 % (1)	-	2 % (3)
Yhteensä	42	27	19	18	25	131

Tulokset

Ensimmäisen analyysimme perusteella meillä oli tietoa siitä, että lukiolaiset pääsääntöisesti löysivät aineistossa olleet historiavertaukset, ja hahmottivat teksteissä esiintynyttä suhtautumista turvapaikanhakijoihin. Toisen analyysimme perusteella osoittautui, että lukiolaiset löysivät aineiston tapoja käyttää historiaa, joskin he tarttuivat analyysissään suomalaisen historiakerronnan tuttuihin, toiseen maailmansotaan liittyviin ilmiöihin.³¹ Sen sijaan vieraammat, tai mahdollisesti jopa ristiriitaisemmalta tuntuvat asiat opiskelijat jättivät huomioimatta. Tällainen tapa lukea aineistoa on tutkimuksissa nähty tyypilliseksi silloin, kun tulkitsijalla ei ole selvää ymmärrystä historiallisen tiedon muodostuksen luonteesta.³² Huomionarvoista on, että opiskelijat eivät juurikaan vastauksissaan käsitelleet sitä, miten osassa teksteistä luotiin kuvaa yhtenäisestä Suomesta korostamalla siirtokarjalaisten suomalaisuutta. Vaikka osa opiskelijoista toisti tekstissä esiintyvän ajatuksen evakkojen suomen kielen osaamisesta verrattuna turvapaikanhakijoiden suomen osaamattomuuteen, he eivät pohtineet, miksi kirjoittaja nosti asian esille. Lukiolaisilta jäi käytännössä huomaamatta, miten historiaa käytettiin teksteissä kansakunnan

³⁰ Koulu 1, ryhmä 2. Yhden opiskelijan käsiala niin epäselvää, ettei vastausta pysty analysoimaan.

³¹ Ks. Torsti 2012.

³² Ks. Wineburg 1991.

yhtenäisyyden tukemiseksi. Kyseisessä aineistossa tämä näkyi lähinnä yhtenäisen suomalaisen kulttuuritaustan ja yhteisen kokemusmaailman korostamisena, eli teemoissa, joita myös suomalaisissa historian koulukirjoissa on painotettu.³³

Opiskelijoiden vastauksissa toistuivat samat teemat, joita aineiston teksteissä tuotiin esiin. Osa opiskelijoista käytti jopa täysin samoja perusteluja, joita annetuissa teksteissäkin käytettiin. Tällainen aineistosta irrottautumisen vaikeus on nähty melko tyypilliseksi koulussa toteutettavissa historian aineistopohjaisissa tehtävissä. Tehtäviin vastatessaan opiskelijat eivät hyödynnä aiempaa tietämystään vaan keskittyvät analysoimaan ja toistamaan aineiston tietoa.³⁴

Siinä missä 88 prosenttia opiskelijoista näki aineistona olleissa teksteissä historiaa käytettävän poliittis-pedagogisesti, 44 prosenttia käytti sitä itse tällä tavoin pohtiessaan, tulisiko Suomen ottaa historia valossa vastaan pakolaisia. Tähän ryhmään on sijoitettu vastaukset, joissa opiskelija käyttää historiaa kuvaillakseen asiaa. Tällaisessa kuvauksessa historiaa välineellistetään, tilanteiden yhtäläisyyttä korostetaan ja eroja vähätellään tai jätetään huomiotta.³⁵ Tyypillisesti tähän kategoriaan luokitelluissa opiskelijoiden vastauksissa toistuu ajatus siitä, että historiasta voidaan oppia tai ottaa mallia:

Mielestäni Suomen pitäisi ehdottomasti ottaa pakolaisia vastaan. 30- ja 40-luvuilla Suomi oli paljon epävakammassa tilanteessa kuin nyt ja pystyi silti ottamaan Karjalan ”turvapaikanhakijat” vastaan. Lisäksi Suomi lähetti omiaan Ruotsiin turvaan ja olisi itsestä olla nyt auttamatta Syyrian pakolaisia.³⁶

Tämän kategorian vastauksissa opiskelijat hyödyntävät historiaa etsien samankaltaisuuksia, jollaisina heille näyttäytyvät esimerkiksi aineiston teksteissäkin mainitut siirtokarjalaiset tai sotalapset. Vastauksissa menneisyyden nähdään velvoittavan siihen, että nykyisyydessä tulisi toimia tietyllä tapaa: ”Suomalaiset ovat saaneet apua sitä tarvittaessa, joten voimme nyt antaa apua ja turvaa pakolaisille, sillä meillä on valtiona siihen hyvät edellytykset.”³⁷ Osa opiskelijoista vetoaa eettisiin periaatteisiin tai yleiseen hädänalaisten auttamisvelvoitteeseen:

Historian valossa suomalaiset ovat usein itsekin olleet auttajista riippuvainen, eikä vihamielisyydellä, rasismilla tai radikalisoitumisella ole ennenkään saatu mitään hyvää aikaan. Näin ollen pakolaisia tulisi siis ottaa vastaan, sillä sota ei ole kenellekään inhimillinen elinympäristö.³⁸

Osassa vastauksista menneisyys puolestaan näyttäytyy hyvinvointivaltion luomisprosessina. Aineistotehtävän teksteissä tätä näkökulmaa ei ollut, mutta osa lukiolaisista nosti esiin taloudellisen hyödyn näkökulma. Turvapaikanhakijat nähtiin

³³ Ks. Sirkka Ahonen, *Suomalaisuuden monet myytti. Kansallinen katse historian kirjoissa*. Gaudeamus 2017, 164, 170.

³⁴ Abby Reisman. The difficulty of assessing disciplinary historical reading. Teoksessa Kadriye Ercikan & Peter Seixas (toim.) *New directions in assessing historical thinking*. Routledge 2015, 37.

³⁵ Karlsson 2009, 66–67; Karlsson 2014, 76–77.

³⁶ Koulu 5, opiskelija 14.

³⁷ Koulu 2, opiskelija 24.

³⁸ Koulu 2, opiskelija 20.

mahdollisuutena pelastaa Suomen talous ja heitä tulisi vastaanottaa, mikäli heihin sijoitetut rahat saataisiin takaisin tai heidät voitaisiin integroida osaksi Suomen taloudellista kasvua:

Suomen pitäisi ottaa pakolaisia vastaan sillä siinä on onnistuttu ennenkin (II MS). Tämä auttaisi myös Suomen talous- ja työllisyystilannetta. Suomen ikäpyramidi tasoittuisi myös.³⁹

Hyvinvointivaltio ja sen kriisi ovat teemoja, jotka nousevat esiin niin suomalaisessa historian kuin yhteiskuntaopinkin opetuksessa. Hyvinvointivaltion luomistarina on myös osa suomalaista historiatietoisuutta ja huoli sen säilymisestä on esiintynyt keskeisenä suomalaisten historiatietoisuutta tarkasteltaessa.⁴⁰ 2000-luvulla julkisessa keskustelussa on esitetty kahtiajakautunutta näkemystä hyvinvointivaltiosta. Esille on tuotu sekä hyvinvointivaltion menestystarina että kriittisiä kannanottoja sen alasajosta.⁴¹ Poliittis-pedagogiseen historian käyttöön sijoittuvissa vastauksissa näkyy sekä hyvinvointivaltion menestystarina että pyrkimys tämän säilyttämiseen.

Sen sijaan ”Historian ei-käyttö” -luokan vastauksissa korostuu hyvinvointivaltion romahduksen näkökulma:

Suomessa, jossa on jo muutenkin työttömiä ”työnhakijoita” riittävästi (v*tusti liikaa) omasta takaa niin en voi ymmärtää, miten tänne halutaan lisää ihmisiä olemaan tekemättä mitään järkevää ja lisäämään rikollisuutta.⁴²

Kaikkiaan 28 prosenttia teksteistä luokiteltiin edellä mainittuun luokkaan. Näissä vastauksissa korostetaan menneisyyden sijaan nykyisyyttä ja tulevaisuutta tavalla, joka tekee menneisyyden ja nykyisyyden väliseen ajalliseen jatkumoon katkoksen. Osa tähän luokkaan sijoitetuista opiskelijoista on oletettavasti kokenut erityisesti aineiston suomalaisen historiatietoisuuden keskeisiin elementteihin liittyneet menneisyysrinnastukset epäonnistuneiksi.⁴³ He eivät kuitenkaan ole osanneet purkaa tätä auki vaan ovat vastauksissaan joko jättäneet historian vaille huomiota tai päätyneet siihen, ettei historialla tulisi olla roolia nykyajan päätöksenteossa.

Osassa vastauksissa historiaa ei käytetä osittain siitä syystä, että menneisyyden kertomukseen sisältyy liikaa ongelmia. Teksteissä pyritäänkin rationalisoimaan nykyisyyttä häivyttämällä ja unohtamalla menneisyys:

Kyllä, historialliseen näkökulmaan ei pitäisi nojautua liikoja. Syystäkin historia on historiaa ja nyt on hyvä aloittaa puhtaalta pöydältä.⁴⁴

³⁹ Koulu 2, opiskelija 5.

⁴⁰ Esim. Torsti 2012, 180–181, 235.

⁴¹ Marko van den Berg, *Nuorten näkemyksiä Suomen yhteiskunnallisesta kehityksestä*. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus 2010, 18–29.

⁴² Koulu 5, opiskelija 23.

⁴³ Ks. esim. Torsti 2012.

⁴⁴ Koulu 4, opiskelija 15.

Toisissa teksteissä, joissa opiskelija jättää perusteluissaan käyttämättä historiaa, otetaan kantaa niihin ehtoihin, joilla pakolaisia tulisi vastaanottaa Suomeen. Näissä teksteissä näkökulmana on halutunlaisen tulevaisuuden saavuttaminen:

Kyllä, sillä ehdolla että tilanne saadaan hoidettua mahdollisimman puhtaasti. Majoitukset, yhteiskuntaan sopeuttaminen ja kulttuuriin sopeuttaminen täytyisi suorittaa ilman pakolaisten kulttuurin tuhoamista. Tämä pitäisi tehdä, sillä kaikilla on oikeus turvalliseen asutukseen. Levottomuutta ja lakien rikkomista ei kuitenkaan tulisi suvaita.⁴⁵

Eksistentiaalinen historian käyttötapa näkyi 19 prosentissa opiskelijoiden teksteistä. Niissä menneisyyttä käytetään vahvistamaan omaa, kansallista identiteettiä:

[...] Suomesta lähti nimenomaan sotaLAPSIA, ei miehiä parhaassa iässä. Karjalaakaan ei voi verrata Syyriaan, sillä Karjala on Suomea. Olisi eri asia jos Syyria, Irak jne. kuuluisivat Suomelle. Mielestäni on myös naivia sekoittaa historiaa nykytilanteeseen sillä tilanne on eri kuin 70 vuotta sitten. Sodankäyntikin on muuttunut vuosien varrella. En ole maahanmuuttoa tai pakolaisuutta vastaan, mutta realisti. Asioita pitää tutkailla nykyisen touhun mukaan. Jos asiaa pitäisi tarkastella historian valossa yleisesti olisin silti sitä mieltä, että ei. Olisi kuitenkin ollut mielenkiintoista lukea muiden maiden lähteitä. Pakolaisia tulee auttaa, mutta eri perustein.⁴⁶

Osan opiskelijoista vastauksissa piirtyy kuva hyvinkin yhtenäisestä suomalaisesta kulttuurista, joka näyttäytyy yhtenä kielenä, yhtenä tapakulttuurina ja usein myös uskonnollisena ykseytenä. Muualta tulevat ihmiset koetaan uhkaksi tälle yhtenäiskulttuurille ja turvapaikanhakijat toivotetaan tervetulleiksi vain, mikäli he omaksuvat kulttuurimme tavat ja kotoutuvat Suomeen.

Havainto vastaa yhteiskunnallista osaamista ja asenteita selvittäneissä kansainvälisissä ICCS-tutkimuksissa havaittua suomalaisnuorten asennoitumista: suomalaisnuoret suhtautuivat vuoden 2009 mittauksessa maahanmuuttajien oikeuksiin selvästi kansainvälistä keskiarvoa kielteisemmin eikä tilanne näytä muuttuneen vuoden 2016 tutkimuksessa. Kolmannes ICCS-tutkimukseen osallistuneista vastaajista suhtautui kielteisesti maahanmuuttajien oikeuksiin säilyttää kielensä ja elämäntapansa.⁴⁷ Opiskelijat eivät teksteissään kuitenkaan kuvaa, miten tämä suomalainen yhtenäiskulttuuri on syntynyt. Suomalaisesta kulttuurista tehdään muuttumaton ja problematisoimaton, jollaisena sen halutaan pysyvän tulevaisuudessa. Opiskelijoiden näkemykset saattavat heijastella historian koulukirjoissa vielä 2000-luvullakin korostuvaa myyttiä suomalaisesta selviytyjäkansasta. Kansakuntana suomalaiset esiintyvät oppikirjoissa itsenäisinä toimijoina ilman, että tapahtumia kytketään kansainvälisiin konteksteihin.⁴⁸

⁴⁵ Koulu 3, opiskelija 15.

⁴⁶ Koulu 5, opiskelija 19.

⁴⁷ Annika Suoninen, Pekka Kupari & Kari Törmäkangas, *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylän yliopiston koulutuksen tutkimuslaitos 2010; Jouko Mehtäläinen, Mikko Niilo-Rämä & Virva Nissinen, *Nuorten näkemys Euroopasta nyt ja lähitulevaisuudessa. Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen Eurooppa-arviointi*. Jyväskylän yliopiston koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

⁴⁸ Ahonen 2017, 164, 170.

Näissä eksistentiaalisen historian käyttöön keskittyvän ryhmän teksteissä on nähtävissä viitteitä myös historian ideologisesta käytöstä. Historian avulla legitimoidaan omaa pakolaiskielteisyyttä ja osoitetaan, miten pakolaisten maahantulo aiheuttaa sekä taloudellista turvattomuutta että rikollisuutta:

[...] Pakolaiset ryöstelevät ja raiskaavat meitä, sekö on tämän tarkoitus? Taustat pitäisi siis tutkia ja Suomen maksamia rahoja vähentää. Kuten näimme, pakolaiset lähtivät suurin joukoin pois maasta kun oli ”liian kylmä ja huonoa ruokaa” tässä vaiheessa viimeistään jokainen tajuaa etteivät he mitään apua koko aikana tarvinneet. Olen samoilla linjoilla lähteen 3 kanssa, että apua pitäisi tarjota jos sitä todellakin tarvitaan eikä turhaan. Mitä Suomi olisi jos talvisodassa miehet olisi lähetetty kauas Eurooppaan ”lomalle” ryöstelemään ja ahdistelemaan nuoria tyttöjä? Suomea ei olisi edes olemassa. [...] ⁴⁹

Tutkimukseemme osallistuneista opiskelijoista kuusi prosenttia osoitti vastauksissaan tieteellisen historian käytön piirteitä. Näissä teksteissä lukiolainen perusteli tapaansa muodostaa mielipide asiasta. Historian tieteelliselle käytölle tyypillistä on lähdekriittisyys, rekonstruktio ja menneisyydestä luotujen erilaisten tulkintojen kriittinen tarkastelu, joskaan opiskelijoiden vastauksissa ei ylletty erityisen syvälle näihin piirteisiin:

Kyllä historian perusteella Suomi voisi ottaa pakolaisia vastaan kohtuullisin määrin. Tietenkin tilannetta hankaloittaa asian suhteuttaminen 1940-luvulla, ja se että Suomella ei ollut valinnanvaraa toisen maailmansodan jälkeen päättää asiasta, vaan maan täytyi hyväksyä tappionsa seuraukset. Kuten lähteessäkin mainitaan, tilanne oli silloin hyvin luotettavampi ja järjestelmällisempi, mikä vaikeuttaa ratkaisun tekemistä. Kuitenkin, jos mietitään perimäisin puolin, niin [turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa] kyseessä on samanlainen ilmiö, mikä on historiassa toistunut. ⁵⁰

Tutkimuksessamme nousee esiin koulukohtaisia eroja. Koulujen 1 ja 2 opiskelijoiden tavassa käyttää historiaa omissa vastauksissaan korostuu poliittis-pedagoginen käyttö. Opiskelijoiden teksteissä painottuu aineistossa olleiden teemojen toistuminen. Näyttääkin siltä, että näiden koulujen vastaajat välttävät tekemästä jyrkkiä kannanottoja ja korostavat menneisyyden ja nykyisyyden yhteneväisyyksiä. Koulujen 3 ja 4 vastaajissa on eniten opiskelijoita, joiden teksteissä korostui historian ei-käyttö. Näissä teksteissä on nähtävissä katkos menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Yksi syy tähän katkokseen voi löytyä siitä, että opiskelijat kokivat aineiston historiarinnastukset vääriksi, mutta eivät kyenneet analysoimaan pakolaiskriisin syitä ja seurauksia, jolloin historia näyttäytyi tarpeettomana.

Historiaa eksistentiaalisesti käyttäneitä opiskelijoita, joiden vastauksissa korostui suomalainen yhtenäiskulttuuri ja sen vaarantuminen turvapaikanhakijoiden myötä, oli eniten koulussa 5. Yleisestikin Sisä-Suomessa sijainneissa kouluissa opiskelijoiden näkemykset turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta olivat Etelä-Suomen kouluja kielteisempiä. Syitä näille koulukohtaisille eroille emme pysty tämän tutkimuksen

⁴⁹ Koulu 5, opiskelija 11.

⁵⁰ Koulu 2, opiskelija 1.

puitteissa erittelemään. Mahdollisia selityksiä voi kuitenkin löytyä koulun historian opetuksesta, sosiaalisista taustatekijöistä tai esimerkiksi siitä, millaista keskustelua turvapaikanhakijoista on eri paikkakuntien medioissa käyty.

Johtopäätökset

Tutkimuksessamme selvitimme, kuinka lukiolaiset analysoivat mediateksteissä olleita ajankohtaiseen poliittiseen teemaan liittyviä historiarinnastuksia ja kykenevät tuottamaan niiden pohjalta omia tulkintojaan. Tehtävä kytkeytyi osaksi historian opetussuunnitelman taitotavoitteita, joiden mukaan opiskelijan tulee ymmärtää historiallisen tiedon luonne sekä tämän pohjalta tulkita nykyisyyttä ja arvioida tulevaisuuden kehityskulkuja. Lukion historian opetuksen tuleekin tarjota välineitä siihen, että opiskelija ymmärtää menneisyyttä koskevan tiedon suhteellisuuden ja monitulkintaisuuden sekä kykenee tulkitsemaan erilaisia lähteitä ja rakentamaan näiden pohjalta omia tulkintojaan.⁵¹

Historian tekstitaitojen osaaminen edellyttää erilaisten tekstien kanssa toimimisen taitojen lisäksi syy- ja seuraussuhteiden arvioimista, muutoksen ja jatkuvuuden hahmottamista sekä menneisyyden tapahtumille annettujen merkitysten pohtimista. Koska menneisyyttä käytetään niin historiantutkijoiden, valtiovallan kuin kansalaisyhteiskunnan toimesta, tulisi historian tekstitaidot hallitsevan kyetä tulkitsemaan kriittisesti eri toimijoiden tapaa käyttää historiaa.⁵² Olennaista on tällöin hahmottaa, miten historiallista tietoa muodostetaan ja julkilausutaan eri tilanteissa.

Tutkimukseemme osallistuneet opiskelijat löysivät aineistosta historiarinnastukset yleisesti hyvin sekä hahmottivat tekstin suhtautumisen turvapaikanhakijoihin. Erityisesti toiseen maailmansotaan liittyvät historiarinnastukset olivat opiskelijoille tuttuja. Sen sijaan 1930-luvun oikeistoliikehdintään liittynyt rinnastus oli opiskelijoille vieras. Analysoidessaan tekstien tapaa käyttää historiaa valtaosa opiskelijoista hahmotti historiaa käytetyn joko argumentoinnin tukena tai tämän päivän ratkaisujen perusteena. Opiskelijoista vain kaksi koki, että aineiston teksteissä historiaa käytettiin väärin. Vastaajista vajaa kymmenes ei osannut tulkita tapoja, joilla teksteissä käytettiin historiaa, vaan päätyi toistamaan aineiston sisältöä. Näiden vastaajien kohdalla lukion historian opetuksen tavoite historiallisen tiedon luonteen ymmärtämisestä ei toteudu, sillä kyseiset opiskelijat eivät hahmottaneet, miten menneisyydelle luotiin teksteissä erilaisia merkityksiä.

Vastauksissaan siihen, tulisiko Suomen historian valossa ottaa vastaan pakolaisia opiskelijat käyttivät historiaa eri tavoin. 44 prosentissa vastauksista ilmeni historian poliittis-pedagoginen käyttö, 28 prosenttia opiskelijoista ei käyttänyt historiaa vastauksissaan, 19 prosentin käyttötapana oli historian eksistentiaalinen käyttö ja 7 prosentin vastauksissa oli piirteitä historian tieteellisestä käytöstä. Näissä kaikissa ryhmissä oli kuitenkin suuria koulukohtaisia eroja.

Osa opiskelijoista päätyi käyttämään teksteissään historiaa vastaavalla tavalla kuin aineiston teksteissä käytettiin. Osassa ”Historian ei-käyttö” -luokkaan sijoittamissamme vastauksissa historian käyttämättä jättäminen oli tietoinen ratkaisu.

⁵¹ Opetushallitus 2003, 176; Opetushallitus 2015, 170.

⁵² Esim. Henrik Meinander, Kansallisen katseen lumo. Teoksessa Antti Blåfield (toim.) *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Siltala 2016, 66.

Opiskelijoiden teksteistä näkyykin, että useat opiskelijoista kokivat aineiston menneisyysrinnastukset vääriksi, mutta eivät kyenneet sitä tekstien analyysin yhteydessä ilmaisemaan. He päätyivät omissa teksteissään korostamaan nykyisyyttä sekä tulevaisuutta tavalla, jossa menneisyyden ja nykyisyyden välillä ei ole jatkumoa. Heille menneisyys näyttäytyy joko tapahtumavarastona, josta voidaan tarpeen tullen tonkia samankaltaisia ilmiöitä ja tarkastella, miten niissä on toimittu, tai täysin tarpeettomana nykypäivälle. Toisaalta opiskelijoiden reaktio voi kertoa myös siitä, että he tunnustavat historian arvon esimerkkinä ja argumenttien tukena, mutta eivät katso historian tarjoavan suoria vastauksia nykypäivän kysymyksiin.

Myös niiden 19 prosentin opiskelijoista vastauksista, joiden tekstit edustivat eksistentiaalista historian käyttöä, ilmenee että he kokivat aineiston historiainnastukset vääriksi, mutta eivät kyenneet perustelemaan näkemystään aineiston analysoinnin yhteydessä. He loivat vastauksissaan kuvaa suomalaisesta yhtenäiskulttuurista, joka vaarantuu maahanmuuton myötä. Osa opiskelijoista korostikin toisesta maailmansodasta selviytymisen eetosta, jossa painottui vieraista vaikutteista puhdas kansallinen identiteetti, jolle maahanmuutosta seuraava kulttuurinen monimuotoistuminen koettiin uhkaksi.⁵³

Historian tekstitaitojen hallitseminen edellyttää muutoksen ja jatkuvuuden, syiden ja seurausten sekä aikakäsityksen kanssa toimimista. Tehtävämme aihepiirinä oli akuutti kriisi, joka tulisi nähdä syineen ja seurauksineen osana ajallista jatkumoa.⁵⁴ Osassa vastauksista menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus liittyivät toisiinsa. Toisissa puolestaan kytkökset erityisesti menneisyyden ja nykyisyyden välillä näyttivät puuttuvan. Yksi syy tämän kytköksen puuttumiseen voi olla, että opiskelijalta puuttuivat tiedot ja taidot pakolaiskriisin syiden ja seurausten analysoimiseksi, jolloin hän koki historian tarpeettomaksi tämänkaltaisissa keskusteluissa.

Tutkimuksemme herättää kysymyksen siitä, kiinnitetäänkö lukion historian opetuksessa riittävästi huomiota tapoihin, joilla menneisyyttä käytetään yhteiskunnassamme. Jos historian oppitunneilla kerrotaan tarinaa menneisyydestä, mutta tämän tarinan rakentumista tai käyttöä ei tarkastella, yksilön on vaikea tarkastella kriittisesti niitä elementtejä, joista hänen oma historiatietoisuutensa rakentuu. Nähdäksemme lukion opetuksessa tulisikin kiinnittää nykyistä enemmän huomiota siihen, miten historiallista tietoa muodostetaan ja julkilausutaan historian tutkimuksessa, historian kouluopetuksessa sekä erilaisissa epävirallisissa historiakulttuurin tuotteissa.

Tutkimus on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa konsortiota ”Kohti tiedonalakohtaista ajattelua lukiossa: Historian tekstitaitojen hallinta, oppiminen ja arviointi.” Projektinumerot 294490 ja 294491.

Abstract:

⁵³ Ks. Anouk Smeekes & Maykel Verkuyten, The presence of the past. Identity continuity and group dynamics. *European review of Social Psychology* 26:1 (2015), 162–202.

⁵⁴ Petri Hakkarainen, Ajattelua ajoissa. Teoksessa Antti Blåfield (toim.) *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Siltala 2016, 39.

Adolescents views on the use and significance of history

This article examines the ability of high school students to examine the use of history and their views of the significance of history as the basis for today's decision-making. In the fall of 2015, an unprecedented number of immigrants arrived in Finland and this was discussed widely in media. We compiled a document-based task consisting of three newspaper items and a screenshot from a forum of a digital newspaper. In these texts, the immigration was equalled for example with Karelian evacuees or Finnish war Children sent to Sweden during the Second World War. We asked high school students (n=131) in five different schools to read these texts and answer two questions: firstly, how history was being used in the texts, and secondly, should refugees be allowed to Finland in the light of history. In this article, we observe how high school students use history to justify today's decision-making and what this reveals about their historical literacy.